

je zřejmé například z poslaneckého návrhu (sněmovní tisk č. 877¹⁶) na zakotvení práva hradit dluhy v hotovosti do Ústavy ČR, který v současné době projednává Poslanecká sněmovna ČR. Nejde přitom o žádný ojedinělý návrh. V sousedním Rakousku se téma zakotvení práva na hotovost stalo jedno z ústředních předvolebních témat kancléře Sebastiana Kurze.¹⁷

Závěr

Digitalizace je důležitým procesem, který může významně zefektivnit procesy v rámci veřejné správy i v soukromé sféře. Vedle pozitiv je ovšem třeba pamatovat i na možné negativní dopady, ať už jde o riziko diskriminace digitálně vyloučených osob, o rizika pro ochranu soukromí občanů, o rizika závislosti na technologických gigantech či o zranitelnost státní správy při neexistujících nedigitálních alternativách. Považují proto za nezbytné, aby se právo na analogové řešení stalo součástí strategických dokumentů věnovaných digitalizaci České republiky a tyto dokumenty se pak promítly v konkrétních legislativních návrzích i praktických řešeních. Považují také za vhodné, aby výše uvedená rizika byla povinně hodnocena v rámci hodnocení dopadů při přípravě nové legislativy. Zároveň aby byla přijata taková opatření, aby byla naplňována existující legislativa, pokud jde o užívání hotovosti.

Článek vznikl v rámci projektu *Digitální watchdog organizace Iuridicum Remedium*. Projekt podpořila Nadace OSF v rámci programu *Active Citizens Fund*, jehož cílem je podpora občanské společnosti a posílení kapacit občanských organizací. Program je financován z Fondů EHP a Norska.

- 1 K pojmům viz Digislovník – Digistrategie 2020 – dostupné zde: <https://portaldigi.cz/digislovník/>; K digitálnímu vyloučení a segmentaci a typologii digitálně vyloučených osob viz: Matěj Ehrlich, Lea Michalová a Daniel Prokop: Segmentace a typologie osob digitálně vyloučených a osob ohrožených digitálním vyloučením, Digistrategie 2020, dostupné zde: <https://portaldigi.cz/segmentace/>
- 2 Dostupné zde: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/8024>
- 3 To ukázala například aféra s využíváním dat z Facebooku k ovlivňování volebního chování ze strany společnosti Cambridge Analytica. K tomu viz Hannes Grassegger a Mikael Krogerus: The Data That Turned the World Upside Down. *Vice*, 28. 1. 2017, dostupné zde: <https://www.vice.com/en/article/mg9vvn/how-our-likes-helped-trump-win>
- 4 Stále větší závislost na technologických gigantech ukazuje v poslední době například příprava aplikace eRouška, kdy se ukázalo, že stát je zcela závislý na řešení, jaké zvolí společnosti Google a Apple, které provozují nejpoužívanější operační systémy Android a iOS.
- 5 Rozsudek ve věci Data Protection Commissioner v Facebook Ireland and Maximilian Schrems, C-311/18 ze dne 16. 7. 2020, dostupný zde: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-07/cp200091en.pdf>
- 6 Na rizika upozornili například guvernér evropských centrálních bank. Srovnej: Central bankers warn of chaos in a cashless society. *Politico*, 14. 8. 2018, dostupné zde: <https://www.politico.eu/article/central-bankers-fear-cybersecurity-chaos-in-a-cashless-society/>
- 7 Za elektronický platební rozkaz zaplatí žalobce 400,- Kč, pokud žaluje na částku do 10 000,- Kč; nebo 800,- Kč, pokud žaluje do 20 000,- Kč. Pokud žaluje více, pak jde o 4 % z žalované částky. Pokud je podán běžný návrh na vydání platebního rozkazu, zaplatí žalobce 1 000,- Kč; a pokud žaluje do 20 000,- Kč a nad tuto částku, zaplatí 5 % z žalované částky.
- 8 Základními koncepčními dokumenty pro digitalizaci České republiky je soubor koncepcí známý pod názvem „Digitální Česko“. Jde o tři hlavní strategie – Česko v digitální Evropě v gesci Úřadu vlády ČR, Informační koncepce České republiky v gesci Ministerstva vnitra ČR a Koncepce digitální ekonomika a společnost v gesci Ministerstva průmyslu a obchodu. Více informací včetně textů všech koncepcí je k dispozici zde: <https://www.digitalnicesko.cz/koncepci-materialy/>
- 9 Doporučení Pracovní skupiny pro lidská práva a moderní technologie Rady vlády pro lidská práva k Informační koncepci ČR programu Digitální Česko (schválená 10. 12. 2019) jsou k dispozici zde: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rfp/vybory/pro_lidska_prava_a_moderni_techologie/ze_zasedani_vyboru/zasedani-ze-dne-10--12--2019--pracovni-skupina-prijala-doporuceni-k-informační-koncepci-cr-179164/
- 10 Srovnej: Bezkontaktní Česko: hotovost ustupuje kartám, pandemie tomu napomohla, dostupné zde: <https://cboonline.cz/cesi-a-platebni-styk-2020>
- 11 Srovnej: Jen bezhotovostně. Někteří obchodníci nechtějí přijímat hotovost, dostupné zde: <https://www.mesec.cz/clanky/jen-bezhotovostne-nejkeri-obchodnici-prestali-prijimat-hotovost/>
- 12 Srovnej: <https://www.manifestomarket.com/prague/smichov/cs/>
- 13 Srovnej: https://www.parkujvklidu.cz/wp-content/uploads/2018/02/navod_VPH.pdf
- 14 Srovnej: Česká národní banka, K povinnosti akceptace hotovosti obchodníky, dostupné zde: https://www.cnb.cz/expo/sites/cnb/cs/casto-kladene-dotazy/.galleries/stanoviska_a_odpovedi/pdf/k_povinnosti_akceptace_hotovosti_obchodniky.pdf
- 15 Tento problém se zavedením institutu tzv. chráněného účtu snaží řešit poslanecký návrh poslanců Kateřiny Valachové a Patrika Nacheru – sn. Tisk 986, dostupný na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=986&CT1=0>
- 16 Sněmovní tisk 877, dostupný na: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=877>
- 17 Srovnej: <https://archiv.ihned.cz/c1-66633910-rakusane-chteji-do-ustavy-pravo-na-platbu-v-hotovosti-je-pro-ne-sybolem-svobody>

Mgr. et Mgr. Jan Vobořil, Ph.D. (voboril@iure.org) je advokát a výkonný ředitel nevládní organizace Iuridicum Remedium, z. s. (Jeseniova 10, Praha 3, 130 00) zabývající se problematikou vztahu moderních technologií a lidských práv (www.digitalnisvobody.cz). Autor se ve své praxi zaměřuje zejména na právo na soukromí a na informace a věnuje se rovněž rizikům diskriminace ohrožených skupin osob v souvislosti s digitalizací veřejného i soukromého sektoru.

Recenze

Kdo pečuje? Nábor a udržení pracovníků v dlouhodobé péči o seniory

Petr Wija

OECD: Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly. OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, Paris 2020, <https://doi.org/10.1787/92c0ef68-en>, 187 stran, ISBN 9789264383746 (PDF).

Recenzovaná publikace se zaměřuje na klíčovou oblast každého systému dlouhodobé péče, a sice na jeho zaměstnance a lidi, kteří dlouhodobou péči poskytují a koordinují. Analyzuje trendy v politikách jednotlivých zemí OECD a strukturu pracovníků v oblasti dlouhodobé péče. Koronavirová pandemie odhalila strukturální nedostatky v dlouhodobé péči, mezi které dlouhodobě patří zejména nedostatek pracovníků, malá atraktivita oboru, nízké mzdy a neuspokojivé pracovní podmínky. Analýza přináší velké množství nových a aktuálních dat o situaci a vývoji v zemích OECD. Identifikuje slabá místa a příležitosti ve strategiích získávání a udržení pracovníků v dlouhodobé péči. Recenzovaná publikace by se měla stát průvodcem a povinnou četbou každého, jehož odpovědností je koncepčně a systematicky se zabývat dlouhodobou péčí na různých úrovních řízení a tvorby sociální politiky.

Organizace pro mezinárodní spolupráci a rozvoj (OECD) vydala koncem letošního června publikaci „Who Cares? Attracting and

Retaining Care Workers for the Elderly“. Reaguje mimo jiné na covidovou krizi, která podle OECD odkryla dlouhodobé strukturální pro-

blémy, jako je nedostatek pracovníků, náročné pracovní podmínky, nízká atraktivita a další. Zpráva na bezmála 190 stranách analyzuje

hlavní výzvy, kterým země OECD čelí při náboru a udržení zaměstnanců v dlouhodobé péči (LTC, „long-term care“). Prezentuje příklady politik a programů jejich řešení ve 26 zemích, které vyplnily dotazník o pracovnících v dlouhodobé péči. Kromě evropských zemí, včetně České republiky, se do studie zapojily Izrael, Japonsko, Korea nebo Spojené státy.

Publikace navazuje na předchozí analýzu z roku 2011¹ a aktualizuje i prohlubuje poznatky ze zaměřením na dostupnost pracovníků dlouhodobé péče. Zahnuje dvě jejich hlavní kategorie: pracovníky „osobní péče“ („personal care workers“) a zdravotní sestry. Přináší tak důležité poznatky o tématu, které je aktuální v řadě zemí a jehož naléhavost v dalších letech ještě více poroste. Zároveň nabízí přehled strategií, kterými se lze inspirovat. Celkově představuje robustní datovou sondu do diferencované oblasti „dlouhodobé péče“ a bohatě využívá relevantních odborných zdrojů. Každému, kdo se profesionálně zabývá dlouhodobou péčí, lze doporučit, aby se s touto publikací podrobněji seznámil. Nedostatek kvalifikovaných pracovníků a jejich dovedností jsou totiž jedním z klíčových problémů a témat, kterým by se prioritně, systémově a s vizí do budoucnosti měla věnovat také Česká republika, pokud se má připravit na nárůst poptávky po komplexní péči.

První kapitola shrnuje hlavní poznatky celé analýzy. Druhá kapitola se zaměřuje na téma nedostatku pracovníků, trendy ve vývoji pracovníků a jejich demografické charakteristiky. Nastihuje politiky, které mohou přilákat více pracovníků do LTC. Třetí kapitola pojednává o kvalifikaci a dovednostech pracovníků dlouhodobé péče. Čtvrtá kapitola se věnuje udržení pracovníků dlouhodobé péče, zdůrazňuje nadprůměrnou fluktuaci a podíl „nestandardní práce“, tj. dočasných a částečných úvazků, nízké mzdy a zdravotní rizika v oblasti dlouhodobé péče. „Nestandardní kontrakty“ podle OECD snižují sociální ochranu a zvyšují nejistotu zaměstnání. Pátá kapitola se zaměřuje na nástroje a metody zvýšení efektivity a snížení potřeby pracovníků. Mezi ty patří integrace zdravotní a dlouhodobé péče a formální a neformální péče nebo využití informačních a asistenčních technologií. Poslední, šestá kapitola pojednává o inovativních řešeních, která mohou zvýšit produktivitu práce a oddálit potřebu dlouhodobé péče prostřednictvím prevence nebo technologií.

Starší lidé a pracovníci dlouhodobé péče patří k lidem nejvíce ohroženým pandemií covidu-19. Odhady naznačují, že až 50 % úmrtí souvisejících s covidem-19 v zemích OECD je v zařízeních dlouhodobé péče (LTC). Některým z těchto bezpečnostních selhání bylo možné podle autorů zabránit většími investicemi do pracovníků a infrastruktury LTC. Špatné výsledky v ochraně před covidem-19 pak mohou některé pracovníky přimět k odchodu z této oblasti.

Sektor dlouhodobé péče se bude podle analýzy potýkat s nedostatkem pracovníků vzhledem k rostoucí poptávce a relativně malé atraktivitě tohoto sektoru. Tyto struktu-

rální nedostatky se naplno projevily během pandemie covidu-19. Pouze polovina zemí OECD však od roku 2011 přijala politiky a opatření k přilákání dalších pracovníků. Ke zvýšení počtu pracovníků mohou přispět zejména vyšší mzdy, větší autonomie a lepší prevence a ochrana pracovníků. Zpráva rovněž zdůrazňuje úlohu sociálního dialogu. Politiky k získání nových pracovníků a řešení jejich nedostatku zahrnují motivaci mladých lidí ke studiu daných oborů a uplatnění v oblasti dlouhodobé péče, rekvalifikaci nezaměstnaných; dále též přilákání více mužů a zlepšení obrazu LTC. Pouze polovina zkoumaných zemí však od roku 2011 přijala politiky nebo reformy v některé z těchto oblastí.

Pro dostupnost pracovníků a efektivitu služeb je důležité posílení kompetence pracovníků a lepší koordinace služeb. Od roku 2011 zavedla delegování úkolů (přenášení odpovědnosti za výkon činnosti při zachování odpovědnosti za výsledek) mezi pracovníky dlouhodobé péče pouze jedna třetina zemí OECD, například Austrálie a USA. Třetina zemí OECD má zavedeny politiky na podporu lepší koordinace služeb napříč zdravotnickými a sociálními službami. Méně než polovina zemí (45 %) zavedla politiky na posílení koordinace péče mezi formálními a neformálními pracovníky.

Oblast dlouhodobé péče se vyznačuje vysokou fluktuací pracovní síly kvůli špatným pracovním podmínkám. Plat v segmentu dlouhodobé péče je o 35 % nižší než v nemocnicích u pracovníků ve stejném povolání. Zkušenosti ze Spojených států a Francie ukazují, že zvýšení mezd v dlouhodobé péči vede k lepšímu náboru nových pracovníků, delší době zaměstnání u stejného zaměstnavatele a nižší fluktuaci.

Téměř polovina (45 %) pracovníků dlouhodobé péče v zemích OECD pracuje na částečný úvazek, což je více než dvojnásobek oproti podílu částečných úvazků v celé ekonomice. Dočasné zaměstnání je časté: téměř každý pátý pracovník dlouhodobé péče má pracovní smlouvu na dobu určitou, ve srovnání s pouhým jedním z deseti v nemocnicích. Více než 60 % pracovníků je vystaveno faktorům rizikovým pro tělesné zdraví a 46 % faktorům rizikovým pro duševní zdraví. Mohou být vystaveni stresujícímu chování ze strany příjemců péče, zejména lidí s demencí.

Pracovníci dlouhodobé péče nejsou vždy dobře vybaveni správnými dovednostmi. Ve více než dvou třetinách zemí OECD pracovníci osobní péče provádějí i jiné činnosti, než je pomoc v běžných aktivitách, jako je oblékání nebo hygiena. Například monitorují zdravotní stav, vedou zdravotní záznamy, podílejí se na podávání léků, komunikují a spolupracují s dalšími odborníky. Mnoho pracovníků v dlouhodobé péči však nemá vzdělání pro relativně složité úkoly, které musí vykonávat. Co se týče pracovníků „osobní péče“, tak řada zemí OECD nestanovuje žádné požadavky na jejich kvalifikaci a výcvik. Vzhledem k růstu ošetrovatelské náročnosti by mělo být součástí vzdělání v dlouhodobé péči vzdělání v geriatrii.

Podle OECD v posledních desetiletích mnoho zemí podpořilo strategii „deinstitucionalizace“ dlouhodobé péče. Více než polovina zemí začala přesouvat dlouhodobou péči z pobytových zařízení do komunity. Některé země teprve nedávno, což je podle OECD případ také České republiky. Belgie historicky poskytovala zejména ústavní péči a dostupnost lůžek je tam jedna z nejvyšších v zemích OECD, 74 % pracovníků pak pracuje v ústavních zařízeních. Nově ale byla zavedena opatření ke zvýšení dostupnosti domácí péče, například zastupování ročních úhrad za domácí péči. Jeden z nejvyšších poklesů kapacit ústavní dlouhodobé péče byl zaznamenán v ČR (-11,4 %), nejvyšší v Norsku, Kanadě, Islandu a Švédsku (-23,5 %). Několik zemí však prochází opačným vývojem a za poslední desetiletí zaznamenalo velké zvýšení počtu lůžek v ústavní péči. Například ve Francii vedly čtyři národní plány v letech 2005 až 2015 k rozšíření nabídky míst v institucích. Největší nárůst zaznamenaly Jižní Korea a Estonsko (+45,4 %, +15,2 %). Ostatní země zaznamenaly malý nárůst, například Německo +5,1 % a Slovensko +3,5 %.

Jen velmi málo zemí investuje do aktivit, které pomáhají starším lidem s disabilitou zachovat nebo obnovit jejich autonomii. Například severské země mají v rámci hodnocení potřeb dlouhodobé péče zakotvenou rehabilitaci. Tento přístup pomáhá oddálit potřebu dlouhodobé péče. Japonsko klade větší důraz na prevenci a zdravé stárnutí. Japonský projekt prevence LTC zaměřuje na tři hlavní cíle: posilovat sociální vazby starších lidí v komunitě bez ohledu na věk a zdravotní stav a využívat rehabilitační odborníky, aby jim pomohli žít nezávislý život a rozvíjet místní komunitu, ve které mohou žít hodnotný život a hrát svou roli, i když potřebují dlouhodobou péči.

Jak ukazují výše uvedené údaje, pokud se chce Česká republika připravit na růst poptávky po dlouhodobé péči, měla by se poučit ze zkušeností v zahraničí a pracovníkům a lidem v dlouhodobé péči, jejich spokojenosti, vzdělanosti, postavení a podmínkám se věnovat koncepčně, systematicky a dlouhodobě. Bez kvalitních pracovníků totiž bude jen velmi obtížné zajistit dostupnost dlouhodobé péče. Jako společnost se také musíme rozhodnout, do kterých oblastí chceme omezené zdroje prioritně investovat a jakou roli v systému dlouhodobé péče přisuzujeme právě pracovníkům a pečujícím, na nichž každý systém stojí.

1 Colombo, F. et al. (2011), Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care, OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264097759-en>

Mgr. Petr Wija, Ph.D. (wija@socialnipolitika.eu) je ředitelem Institutu pro sociální politiku a výzkum, z. s., který založil v roce 2017. Ve své činnosti se zaměřuje na otázky sociální politiky spojené se stárnutím populace, zejména na oblast sociálních a zdravotních služeb, dlouhodobou péči, politiku zaměstnanosti a sociální ochranu starších osob.